

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, nr. 183, s. 247; Sarkis Karakoç, *Tahşiyeli Kavânîn*, İstanbul 1341, I, 6-7; Y. G. Çark, *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler*, İstanbul 1953, s. 215-217; Yaşar Karayalçın – Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Bibliyografyası*, Ankara 1972, s. 10, 143, 195, 222, 242, 273, 275, 289; Ahmet Mumcu, “Külliyyât-ı Kavânîn. Sarkiz Karakoç’un Osmanlı Mevzuatı Derlemesi”, *TTK Belleten*, XXXVI/143 (1972), s. 377-383; Kevork Pamukçyan, “Kayserili Karakoçyan Ailesi ve Ünlü Hukuk Bilgini Sarkis Karakoç Efendi (1865-1944)”, *TT*, VII (1987), s. 20-22.

AHMET AKGÜNDÜZ

KARAKOL

Karakol kelimesinin etimolojisiyle ilgili farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte aslının “bakmak, gözetlemek” anlamındaki **karamak** fiiline meslek bildiren **-vul** ekinin getirilmesiyle oluşturulan **karavul** olduğu sanılmaktadır (İA, VI, 289). Aynı ekle “dümdar, artçı” mânasındaki **cünavul** ve “yasakçı” mânasındaki **yasavul** kelimeleri de türetilmiştir. XIV-XIX. yüzyıllar arasında yazılmış eserlerde kelime “gözcü, nöbetçi, bekçi ve keşif kolu” anlamlarında kullanılmıştır (*Tarama Sözlüğü*, IV, 2283-2285). XVI. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Hadîdî, Kosova Savaşı’nı anlatırken her iki tarafın öncü kuvvetlerini ve gece savaşan güçleri “karavul” olarak anmış (*Tevârih-i Âli Osmân*, s. 336), XVI. yüzyıl sonlarında Selânikî de “gece baskını yapan öncü kuvvet” anlamında bu kelimeye yer vermiştir (*Tarih*, I, 162, 346, 400, 401). Karavul kelimesine bazı kaynaklarda “şüpheli yer” karşılığı verildiği dikkati çeker (Barkan, s. 239). XVII ve XVIII. yüzyıllarda da “öncü kuvvet” mânasında kullanılan tabir bazan “ince karavul” şeklinde geçer (Naîmâ, I, 94; Silâhdar, II, 154). Osmanlı döneminde kelime “karagol / karagol”a, son zamanlarda ise “karakol”a dönüşmüş ve genellikle düşmanın âni saldırılarından korunmak için ordunun etrafını muhafaza ile görevli piyade ve süvari askerlerini ifade etmiştir. Şehir ve kasabalarda güvenliği sağlamak amacıyla içinde asker veya zaptiye memuru oturtmak için yapılan binalara önce **karavulhâne / karakolhâne**, daha sonra kısaltma yoluyla **karakol** denmeye başlanmıştır.

Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerinin askerî teşkilâtında sefer esnasında ordunun en ileride bulunan ucu **karakol** olarak anılırdı (Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 287). Bâbürlüler’de **karavul** tabiri “gözetleme, bekçi”; askerî terim olarak da “öncü, ileri

karakol, **posta**, **keşif kolu**” mânalarında kullanılmıştır (Bâbü, II, 615). Osmanlılar’da güvenlik amacıyla böyle bir teşkilâtın kuruluşu çok sonraları olmuştur. Önceleri emniyet ve asayiş işlerini subaşilar ve yasakçılar sağlamış, XIV. yüzyılın ortalarına doğru asesbaşilar gece güvenliğinden sorumlu tutulmuştur. İstanbul dışında ise beylerbeyi ve sancak beyleri buldukları yerin güvenliğinden sorumluydu. İstanbul’un fethinin ardından gittikçe kalabalıklaşan şehrin asayişine önem verildi; İstanbul çeşitli bölgelere ayrıldı ve her bölgenin sorumluluğu bir teşkilâta bırakıldı. Bunların en önemlisi Yeniçeri Ocağı idi.

Yeniçeri ağasının sorumluluğunda yeniçeriler bu işi nöbetleşe ve şehirde kol gezerek sağlardı (D’Ohsson, VII, 348). Buna kulluk / kolluk hizmeti denirdi. İstanbul kulluklarında üç ayda, taşra kulluklarında ise dokuz ayda bir kullukçular değiştirilirdi. Kulluklar buldukları yerleşim biriminin her türlü inzibatından sorumluydu. Korumakta oldukları bölge halkı bunlara belli miktarda ücret verirdi. İstanbul’un bazı bölgelerinin güvenliği ise cebecibaşı, topçubaşı ve bostancıbaşı gibi yüksek rütbeli görevlilere bırakılmıştı. Bunlardan cebecibaşı Ayasofya, Ahırkapı ve Hocapaşa taraflarının; topçubaşı Tophane ve Beyoğlu civarının; bostancıbaşı, başta Topkapı Sarayı olmak üzere Boğaziçi ve Haliç kıyıları ile Adalar’ın; kaptanpaşa ise İstanbul Limanı, Tersane, Kasımpaşa ve Galata’nın emniyetini sağlamakla görevliydi. Yeniçeri ağası asayişle ilgili olarak subaşı, asesbaşı, salma çuhadarı, tebdil kuloğlu çuhadarı, cellât, falakacı, böcekbaşı gibi görevlileri istihdam ederdi. Beledî ve inzibatî işlerle uğraşan subaşilar gündüzleri pazarları, mahalleleri dolaşır, temizlik denetimi yapar, bozuk yollarla ilgilenir, yıkılmak üzere olan yapıları mimarbaşıya bildirirdi. Genellikle asesbaşilarla birlikte çalışan subaşilar ellerinde kırbaç ve kamçı ile dolaşır, şüpheli kişileri yakalarlar, mahkeme nâibiyle beraber şüpheli evleri ararlardı. Bunlardan taşrada inzibatî sağlayanların görevi XIX. yüzyılda jandarmaya bırakıldı. Subaşiların bir görevi de asesbaşı ile birlikte hapisanelerle meşgul olmaktı. Emirlerindeki pasbanlar gece şehrin sokaklarını dolaşarak güvenliği sağlardı (Evliya Çelebi, I, 520). Asesbaşı emrindeki asesler, başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde gece asayişle meşgul olurdu. Günümüzde sivil polis görevini o dönemde salma çuhadar başkan-

lığında bir kuruluş yapardı. Yeniçeri tebdillerinden olan ve “salma” da denilen yirmi otuz kişiden ibaret bu görevliler özellikle içki, fuhuş ve kumar denetiminde bulunurdu. Bazan olaya hemen müdahale ederler, bazan da durumu hükümete bildirirlerdi (Ahmed Cevad, I, 121). Böcekbaşının emrindeki böcekler, genellikle eski hırsız ve yankesicilerden seçilip daha ziyade muhbir olarak kullanılırlardı. Taşra kullukçularına “yasakçı” denirdi. Tamarı yeniçeri olan yasakçılar buldukları şehrin güvenliğini sağlamakla yükümlü idiler.

Askerî teşkilâta, sefer esnasında ordunun önünde giden kara birlikleri **karavul** müfrezeleri (Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, II, 256), donanmanın önünde bulunan küçük gemiler **karavul** sefineleri adıyla bilinirdi. Bunlar asıl kuvvetlere gelebilecek âni saldırıları önlemeye çalışırdı. Ayrıca Osmanlı kıyılarını korumakla görevli olarak kontrol hizmetine ayrılmış deniz gücüne de **karakol** gemileri denirdi. İspanya ve Portekiz saldırılarına karşı Türk **karakol** gemileri Kızıldeniz sahillerini sıkı kontrol altında tutardı. Nitekim 1593 yılında Habeş eyaleti sahillerinin güvenliği için Süveyş’ten biri kadırga, diğeri kalyon iki gemi tahsis edilmişti. Gerek Hollanda ve İngiltere devletlerinin bu bölge ticaretine girmek istemeleri sebebiyle, gerekse mahallî bazı isyan hareketlerine karşı Osmanlı hükümeti Kızıldeniz’in Yemen ve Habeş eyaletleri arasındaki kısmını sürekli **karakol** gemileriyle yoklamaktaydı. Bu durum XVII. yüzyıl başlarında daha da artmıştı. Habeş beylerbeyinin izni olmadan **karakol** gemileri kimseye bu sulara geçiş imkânı vermezdi. İstanbul’dan hareket eden donanma Gelibolu Limanı’na varınca iki adet kalite **karavula** gider ve asıl donanmadan 2-3 mil uzakta demirlerdi. Bunlar şüpheli gördükleri hareketleri donanmaya bildirirlerdi. Tersane kethüdâsının kumandasında olan ve “art **karavul**” denilen on iki kadar gemi ise donanmanın gerisinde durur ve aynı hizmeti görürdü (Kâtib Çelebi, s. 148). Öte yandan süvari **karakullukçularının** varlığı da bilinmektedir (Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, II, 64, 106). Sipah zümresi, Vezîriâzam Koca Sinan Paşa zamanından itibaren seferlerde **karavulda** beklerdi (Selânikî, I, 346; Naîmâ, I, 94). **Karavul** askerinin yakaladığı “dil” denilen esirlerden düşman hakkında bilgi alınır (Selânikî, II, 641). XVII ve XVIII. yüzyıllarda aynı anlamda geçen **karavul** tabirinin düşmanın öncü kuvvetleri için de kul-

lanıldığı anlaşılmaktadır (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 109, 148).

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra İstanbul'un asayiş, yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin en büyük kumandanı olan seraskere havale edildi. İslahat hareketleri çerçevesinde İstanbul'un bazı yerlerine kolluk kuvvetleri yerleştirildi. 20 Temmuz 1826 tarihli kolluk defterine göre İstanbul'un Bahçekapı, Unkapanı, Balat, Topkapı, Langakapısı, Yedikule ve Atpazarı gibi kalabalık semtlerindeki ana kolluklar yüzbaşı; bunlara bağlı daha küçük kolluklar mülâzım, çavuş veya onbaşı rütbesindeki subayların emrinde olacaktı (BA, *Kânunnâme-i Askerî Defterleri*, nr. 1, s. 1-3). Bu arada "tomruk" denilen karargâhta 150 kavaz ve 500 seymenden oluşan özel bir inzibat birliği kuruldu. Bu teşkilâtın modern anlamda ilk polis kuvveti olduğu söylenebilir. Gerek Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, gerekse 1834'ten itibaren bu ordunun yedek gücü olarak kurulan redif birlikleri, 1846'da Zaptiye Müşirliği kuruluncaya kadar asayiş ve zâbita işlerini de yürütmüştür. Şehrin sur içi bölgesi Asâkir-i Mansûre, Kasımpaşa ve Eyüp'e kadar olan Haliç bölgesi Asâkir-i Muntazama-i Bahriyye, Üsküdar ve Boğaziçi'nin Anadolu yakası ile Kadıköy ve Adalar Asâkir-i Muntazama-i Hâssa, Galata ve Beyoğlu semtleriyle Boğaz'ın Rumeli kıyılarının asayişine ise eskisi gibi yine Topçu Ocağı mensuplarına bırakılmıştır. Şehrin güvenliğini sağlayan görevliler önceleri Selimiye, Tophane, Taksim ve Kalyoncu kışlalarında ikamet ettiler. Bu görevliler için karakolhâne adıyla ilk binaların inşasına adı geçen kışlalara uzak yerlerde 1831'den itibaren başlandı.

Zaptiye Müşiriyeti adıyla 1846 yılında kurulan ilk bağımsız güvenlik idaresi

1879'da nezârete dönüştürüldü. 1881 yılında İstanbul Polis Müdiriyeti ismiyle oluşturulan birime bağlı olarak İstanbul'da dört polis dairesi teşkil edildi (Alyot, s. 182-183). Zaptiye Nezâreti 1909'da Emniyet-i Umûmiyye Müdiriyeti adıyla Dahiliye Nezâreti'ne bağlandı ve böylece otoritesi bütün ülkeye yayıldı. İstanbul'da ise valiliğe bağlı Polis Müdiriyet-i Umûmiyyesi kuruldu. İstanbul'da 1909'da açılan Polis Mektebi şehrin işgaliyle kapandıysa da kurtuluştan sonra tekrar faaliyete geçirildi. Karakol kelimesi polis karakolu, istinat karakolu, ileri karakol, nizamiye karakolu, jandarma karakolu şekillerinde günümüzde de kullanılmakta ve halkın güvenliğini sağlamak amacıyla devriye gezen hükümete bağlı her türlü silahlı kuvvet bu adla anılmaktadır. Sınır boyunca giriş-çıkışı kontrol etmek ve sınır güvenliğini sağlamakla görevli askerlerin bulunduğu binaya sınır karakolu denilmektedir. İl merkezlerinin hepsinde mevcut olan karakol, ilçelerde ve bucaklarda nüfus yoğunluğuna ve o yerin stratejik durumuna göre kurulmaktadır. Osmanlı döneminde olduğu gibi karakollar adlı merciler değil idarî zabıta statüsünde birimlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

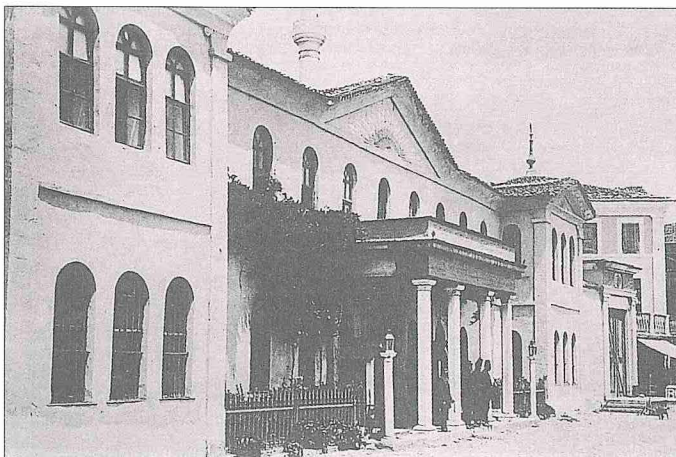
Doerfer, *TMEN*, I, 276; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1969, IV, 2283-2285; BA, *Kânunnâme-i Askerî Defterleri*, nr. 1, s. 1-3; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık - Mevlüd Oğuz), Ankara 1978, s. 58; Hadîdî, *Tevârih-i Âli-Osmân* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 104, 159, 210, 290-291, 336, 364, 405; Bâbü, *Vekâyi'* (Arat), II, 615; Selânikî, *Târih* (İpşirli), I, 162, 346, 400-401; II, 458, 641; Barkan, *Kanunlar*, s. 239; *Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri*, tür.yer.; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 148; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 517-518, 520; IV, 175; Naîmâ, *Târih*, I, 94; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 109, 144, 148, 433; Silâhdar, *Târih*, II, 153-154; D'Ohsson, *Tableau*

général, VII, 348; Ahmed Cevad, *Târih-i Askerî-i Osmânî*, İstanbul 1299, I, 121; *Mecelle-i Umûr-i Belediye*, I, 926 vd.; *Türkiye Maarif Tarihi*, III, 1176-1178; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 287; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, I, 256, 258; II, 64, 106, 155, 183, 256; Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, Ankara 1947, s. 45, 70-72, 75, 182-183, 487-495; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyâleti*, İstanbul 1974, s. 86, 124, 127; Mucteba İlgürel, "XVII. Yüzyıl Balıkesir Şer'iyye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi", *TTK Bildiriler*, VIII (1981), II, 1275 vd.; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 193; R. Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (trc. Mehmet Ali Kılıçbay - Enver Özcan), Ankara 1990, I, 139 vd.; Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Askerî Teşkilâtı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1994, I, 337 vd.; a.mlf., "Hassa Ordusunun Temeli: Mu'alem Bostaniyân-ı Hâssa Ocağı, Kuruluşu ve Teşkilâtı", *TD*, sy. 34 (1984), s. 347 vd.; a.mlf., "Asesbaşı", *DA*, III, 464; a.mlf., "Böcekbaşı", a.e., VI, 323; İlhan Akbulut, "Türk Polis Teşkilâtının 150. Kuruluş Yılı Dönümünde Türk Polis Tarihi I", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sy. 100, İstanbul 1995, s. 36; Necla Arslan, "İlk Karakol Binaları", *İstanbul*, sy. 23, İstanbul 1997, s. 34 vd.; Reşid Rahmeti Arat, "Karakol", *JA*, VI, 288-290; Ercüment Kuran, "Karakol", *EP* (Fr.), IV, 636; Pakalın, II, 200-201; III, 105; Zafer Toprak, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri", *TCTA*, V, 1269 vd.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

Karakol Binaları. Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılda başlayan Batılılaşma süreci İstanbul'un mimari dokusunda da etkili olmuştur. II. Mahmud döneminden itibaren belirli bir program çerçevesinde inşa edilen karakollar, Batılılaşma sürecini ve bu mimari değişimi en iyi yansıtan resmî yapılarıdır. XIX. yüzyıla kadar İstanbul'un asayiş ve güvenliğinden sorumlu görevliler bağlı oldukları ocak veya teşkilâta ait binalarda, kışlalarda kalıyorlardı. Yeniçeriler'in Eski Odalar adıyla Şehzade Camii civarında, Yeni Odalar adıyla da Ak-saray'da iki büyük kışlası ve İstanbul'un çeşitli semtlerinde kolluk veya karavulhâne denilen yerleri vardı. Evliya Çelebi'ye göre o devirde İstanbul'da seksen yedi yeniçeri kulluğu bulunmaktaydı. Asayişten sorumlu sekbanbaşlarının da Vefa'da gümrük kulluğu adı verilen iki kulluğu ve Fatih'te kullukları, Cebeci Ocağı'nın ise Ayaşofya civarında kışlası ve bazı kullukları mevcuttu. 1809'da Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye kapısı karşısında bir cebeci kulluğu yapılmıştı. Aynı şekilde kaptanpaşanın emrinde kalyoncu kullukları, Topçu Ocağı'nın da kışlaları dışında bazı semtlerde kullukları vardı. Boğaziçi, Marmara ve Haliç kıyılarının asayiş ve güvenliğinden sorumlu bostancıların Çengelköy, Küçüksu, Çubuklu, Büyükdere, Baltalimanı,

Tefikiye Karakolu'nun eski bir fotoğrafı. (IRCIKA fotoğraf koleksiyonu)